

УДК 141.333

Халамендик В. Б.,
доктор філософських наук, професор кафедри
методології науки та міжнародної освіти, Національний
педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), vkhalamey@ukr.net

ВАЛЬДОРФСЬКА ПЕДАГОГІКА: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ

В умовах сучасної кризи в сфері освіти і освітніх послуг, у зв'язку із збільшенням кількості дітей нового покоління, що не вписуються в жодні стандарти і методи ні державних, ні приватних шкіл, беремося прогнозувати, що саме вальдорфська педагогіка буде єдиною альтернативною освітою. Це буде усвідомлено і суспільством, і педагогічним співтовариством. Публікацію присвячено розгляду унікальності вальдорфської педагогіки.

Ключові слова: вальдорфська педагогіка, антропософія, традиційна система освіти.

1. Всезростаюча актуальність вальдорфської педагогіки в наш час і в майбутньому

Перша вальдорфська школа створювалась у 1919 році в німецькому місті Штутгарті. Її засновник – вельми неординарний і самобутній австрійський філософ Рудольф

Штайнер – вважав надзвичайно важливим створення школи, що буде працювати за новими принципами. Він передбачав прихід у другій половині ХХ століття нового покоління дітей із особливостями розвитку (гіперактивних та дітей-індіго). Їх характерними особливостями є: наявність сильної волі, висока самооцінка, переживання власної неповторності, відчуття власних життєвих завдань, рання пробудженість, сенситивність або сприйняття надчуттєвого, підвищена спостережливість і почуття істини. Якщо існуюча система освіти не в змозі соціалізувати все зростаючу кількість таких дітей, такими дітьми опановують антисоціальні імпульси і суспільство неминуче увгертється в хаос і політичні катаклізми.

Педагогічний імпульс Р. Штайнера виходить з цілісного образу людини як поєднання її мислення, почуттів і волі. В своєму розвитку дитина потребує не лише інтелектуальних знань, але й гармонії почуттів, укріплення сили свого Я, виховання до свободи. Згідно вимог третього тисячоліття існує потреба виховання людини вільної.

Досліджуючи очевидну тенденцію (заглянувши в будь-який клас загальноосвітньої школи, ми виявимо, що кількість особливих дітей наближається до 50% від загальної кількості учнів, в той час як в середині минулого століття можна було спостерігати лише поодинокі випадки, а в кінці століття - 5-10 дітей в класі), можна констатувати, що відсоток дітей нового покоління в майбутньому буде стрімко зростати і створить колапс традиційної педагогіки, яка вже і сьогодні з такими дітьми в принципі не справляється. Традиційна наука допоки не спроможна зрозуміти цей феномен. Поряд з цим, уже майже столітня світова практика показала, що дітей, з якими не може впоратися жодна школа, батьки направляють саме у вальдорфську і тільки там різні антисоціальні випадки знаходять своє зцілення.

За 100 років свого існування вальдорфська школа здобула визнання в багатьох країнах світу. Сьогодні існує 1080 вальдорфських шкіл в 64 країнах світу, 1843 дитячих вальдорфських садочків більш ніж в 70 країнах світу [8]. Вальдорфська методика використовується в вальдорфських державних (фінансуються державою) і приватних школах, а також в домашньому навчанні.

Таким чином, ось уже майже сто років існує педагогічна система, яка не має аналогів для майбутнього, що стало теперішнім, і ефективність якої штучно замовчується. *Метою* запропонованої публікації є розкриття сокровенної таємниці вальдорфської педагогіки, виявлення її унікальності, розгляд її соціально-філософських аспектів. Серед головних завдань дослідження: огляд світової практики впровадження вальдорфської педагогіки в системи освіти (на прикладі Фінляндії), порівняльна характеристика традиційної системи освіти та вальдорфської педагогіки, прогнозування можливостей вальдорфської педагогіки в сучасному вітчизняному освітньому просторі.

Еліта багатьох країн-лідерів давно усвідомила, що освіта є вирішальним стратегічним ресурсом для домінування на світовій арені. Інвестиції в майбутні покоління є найнадійнішими і гарантують, що дана нація буде домінувати в загально цивілізаційному розвитку. В своїх країнах істеблшмент сьогодні активно сприяє вальдорфській освіті, в першу чергу, для дітей свого кола [5]. Іншим країнам нав'язуються освітні стандарти другого гатунку, нібито необхідні в умовах глобалізації.

За майже сто років свого існування вальдорфська школа пережила багато подій. Проіснувавши с 1919 по 1936 роки, вона була ліквідована фашистським режимом одразу після приходу Гітлера до влади. Після Другої світової війни школа відроджується, ідеї вальдорфської педагогіки поширюються в інших країнах. Гордістю будь-якої школи є її випускники. Серед відомих випускників вальдорфських шкіл: Роджер Голдаммер, розробник індивідуального дизайну та збірки мотоциклів «Harley Davidson» (Канада); Тімоті Далі, актер (США); Лінн Ульманн, журналістка та письменниця (Норвегія); Станіслав Ваврінка, тенісист (Швейцарія); Фердинанд Олександр Порш, конструктор (Porsche 904, Porsche 911) (Німеччина) та інші [7].

2. Вплив вальдорфської педагогіки на державну систему освіти

Вальдорфська педагогіка є основою фінської освіти, яка давно і стабільно займає кращі позиції у всіляких рейтингах. Згідно з міжнародними дослідженнями PISA 2012 (Programme for International Student Assessment (PISA) – програма оцінки міжнародного студента – якості, справедливості та ефективності шкільної освіти), Фінляндія увійшла в п'ятірку кращих в номінації діячів науки [6]. Деякі спільні риси фінської системи освіти та вальдорфської педагогіки проілюстровано в таблиці 1.

3. Філософські основи вальдорфської педагогіки

Рудольф Штайнер зазначав: «Проникливі люди прагнуть тепер до такого виховання і викладання, що були б націлені не на одностороннє знання, але на вміння, не лише на обслуговування інтелектуальних здібностей, але на зміцнення волі. Правомірність цих думок не може бути поставлена під сумнів. Однак воля не може бути вихована, якщо не буде досягнуто порозуміння того, що спонукає її до творення. Помилка, яку тепер часто допускають, полягає не в тому, що людині, яка знаходиться в становленні, повідомляється занадто багато інформації, а в тому, що їй бракує дієвої сили, здатної вплинути на життя. Той, хто вважає, що волю можна виховати, не піклуючись про розуміння, що оживлює її, знаходиться в полоні ілюзій. Сучасна педагогіка повинна мати чіткі уявлення в цій галузі. Отримати їх можна тільки на шляху пізнання всієї людини» [4, с. 13].

Допомогою на шляху пізнання всієї людини є **антропософія** – основа класичної вальдорфської педагогіки, унікальний інструмент пізнання себе, світу, себе у світі і світу в собі. Це спосіб життя, спосіб мислення, те, що робить людину господарем своєї долі. Антропософія розширює пізнавальний діапазон вченого і оснащує його інтуїтивно-інтелектуально-моральними технологіями. Антропософія як наука має відповідний рівень строгості та достовірності, наближений до того, який має математика у природничих науках. Саме антропософія забезпечує вальдорфську педагогіку глибиною підходів та науковою обґрунтованістю і є її ключовою цінністю. Жодна інша педагогічна система не має такої основи.

4. Особливості вальдорфської педагогіки

В межах окресленої теми, думається, буде доречним порівняння традиційної системи освіти, що була впроваджена Яном Амосом Коменським у XVII столітті та вальдорфської педагогіки (Див.: табл. 2).

Фінська система освіти та вальдорфська педагогіка: спільні риси

н/п	Фінська система освіти	Вальдорфська педагогіка
1.	Початок навчання дитини – з 7 років після співбесіди, що виявляє готовність до школи. Близько семи років у дитини відбувається оновлення життєвих сил, які зумовлюють її готовність до навчання (Ж. Піаже, Р. Штайнер)	
2.	Оцінки відсутні, немає порівняння між учнями. Зусилля спрямовані на сприйняття учнем власних навчальних досягнень, що має посилити його довіру до себе, власних здібностей, підвищити позитивне ставлення до процесу навчання	
3.	Педагоги найвищої кваліфікації працюють в дошкільній педагогіці та в молодшій школі, оскільки життєвий успіх дитини визначається початком її освітнього шляху	
4.	Головне завдання школи – підготувати дитину до самостійного успішного життя. В школі вчать розмірковувати і самим отримувати знання	Формування в першому семилітті волі, у другому – почуттів, художнього смаку, в третьому – мислення. Виховання до свободи, розвиток усіх здібностей і талантів в їх гармонії
5.	Індивідуальний підхід в навчанні, до кожної дитини необхідно знайти свій шлях	
6.	Немає диференціації навчання, виділення одних предметів та їх поглиблене вивчення на шкоду іншим	
7.	Праця (ремесла та рукоділля – в вальдорфській педагогіці) не поділяється окремо «для хлопчиків» і «для дівчаток». Всі разом навчаються шити, в'язати гачком, пекти хліб, варити супи, гончарити, обробляти вовну і дерево, вирізати лобзиком	
8.	Предмети першого-другого класів:	
	рідна (фінська) мова і читання, математика, природознавство, релігія (відповідно до віросповідання) або «Розуміння життя» (для тих, хто не хоче вивчати релігію), музика (гра на різних музичних інструментах), образотворче мистецтво, праця, фізкультура	рідна мова і читання, математика, природознавство, вільне викладання і вивчення релігії (відповідно до віросповідання), музика (гра на флейті з першого класу), образотворче мистецтво, рукоділля, евритмія, малювання форм, вільна гра
9.	Немає іспитів, в Фінляндії – навіть випускних. Р. Штайнер «Загальне вчення про людину як основа педагогіки»: «Зубрити до іспиту – діяльність, що суперечить інтересу. Хоча, на підставі одного лише інтересу, іспиту не витримати <...> Наслідком зубріння перед іспитом буває безсоння, порушення нормального перебігу життя. <...> Тому було б найкраще (це було б ідеалом педагогіки) усунути взагалі все пов'язане з іспитами, повністю відмовитися від іспитів, щоб кінець навчального року не відрізнявся від його початку. Педагогі повинні запитати себе: «Навіщо нам екзаменувати дітей?». Ми постійно маємо їх перед очима, і нам добре відомо, що вони знають, а чого не знають» [3, с. 213]	
10.	Шкільна освіта остаточно закінчується в 19 років	12-річна система шкільної освіти (в деяких школах є 13 клас)
11.	Не існує «елітних» класів і шкіл (рівність)	
12.	Вчителі мають високий рівень свободи педагогічної діяльності, що гарантується законом. Довіра до вчителя – педагог використовує той метод навчання, який вважає найбільш адекватним «тут і зараз»	Свобода дій вчителя «із себе» відповідно до ситуації, відповідальність за свої дії. «Перемилися силою уяви, май мужність для істини, відточуй своє почуття душевної відповідальності» (Р. Штайнер)
13.	Вчителі-предметники з'являються лише в 7 класі	Класний вчитель «веде» клас з 1-го по 8-й (до віку статевого формування)
	Найважливішим є цілісне спостереження за розвитком дитини і виховання через приклад дорослого, авторитетного для учнів. Тому перші 7-8 років навчання клас супроводжує один вчитель, який викладає якомога більше навчальних предметів	
14.	В одному класі працюють два вчителі (головний і помічник)	
15.	Будівлі шкіл в Фінляндії проєктуються провідними архітекторами країни, при цьому враховується і думка самих учнів (старших класів), і їхніх батьків	Органічна (жива) архітектура навчальних закладів сприяє переживанню простору, форми, матеріалу, кольорів
16.	В школі працює шкільна сестра (медична сестра)	Антропософський лікар, що працює в школі, є членом колегії вчителів
17.	Шкільна форма відсутня, як і вимоги до одягу	

5. Соціальні аспекти вальдорфської педагогіки

Численні власні спостереження автора даної публікації, спілкування з батьками і практикуючими педіатрами свідчать про те, що сьогодні в українському суспільстві ретельно приховується статистика, згідно з якою діти після закінчення загальноосвітньої традиційної школи виходять фізично і психічно менш здоровими, порівняно з тим, якими вони йдуть до школи. Штучно притуплюється здоров'я, самосвідомість і творчий потенціал, які є найголовнішою складовою капіталу нації. Задля того, щоб заможну країну, яка колись була світовим лідером, назавжди загнати в суб'єкти третього світу і зробити своїм сировинним додатком, цілком достатньо позбавити майбутні покоління творчого потенціалу і самосвідомості, а за допомогою політичного і фінансового тиску прищепити переконання, що наявні світові освітні стандарти – це велике досягнення цивілізації.

В умовах сучасної кризи в сфері освіти, враховуючи появу нового покоління дітей, що не вписуються в жодні стандарти і методи ні державних, ні приватних шкіл, можемо прогнозувати, що вальдорфська освіта буде єдиною альтернативою. Дуже скоро вона буде поза конкуренцією. І це буде усвідомлено педагогічним співтовариством. Виникне потреба збільшення кількості і якості вальдорфських шкіл і дитячих садів, а разом з цим і об'єктивна потреба фахово підготовлених вчителів і вихователів для нових ініціатив [1].

Основне завдання вальдорфської школи – творити сильну, самобутню особистість, здатну до подальшого саморозвитку і самонавчання, яка може пізнати сенс свого життя і своє життєве призначення, і завжди знаходитися на висоті завдань, які ставить перед нею її доля. Якщо людина в перших трьох семиліттях (до 21 року) не здобуде доступу до свого «Я», все подальше життя вона буде змушена

Порівняльна характеристика традиційної та вальдорфської педагогіки

н/п	Традиційна педагогіка	Вальдорфська педагогіка
1.	Педагогіка як процес передачі інформації	Педагогіка як мистецтво розкриття божественного потенціалу людини
2.	Основний акцент педагога –ранній інтелектуальний розвиток дитини. Масова школа з її традиційним підходом залишається «школою знань», зберігає примат інформованості особистості над її культурою, переваги раціонально-логічної сторони пізнання над чуттєво-емоційною	Ідея гармонійного поєднання в навчально-виховному процесі чинників розвитку інтелектуальних, почуттєвих та вольових функцій особистості. Вікова відповідність + цілісне охоплення природи людини, її психічного, духовного і фізичного ества, розуміння органічних метаморфоз (процес розвитку людини відбувається не лінійно, а стрибкоподібно, і в ньому є істотні зміни, поява нових якостей)
3.	Традиційна педагогіка виходить із передумови, що в кожній дитині є вроджені здібності, таланти, покликання. Задача школи – розподілити дітей так, щоб «гуманітарії» навчалися в гуманітарних класах, «технарії» – в технічних	Вальдорфська школа не є школою мистецтв, що однобоко розвиває проявлені здібності і таланти дитини. Вона є школою, що розвиває, в першу чергу, ті таланти і здібності, які ще «сплять»
4.	Побудова навчальних програм базується на пояснювально-ілюстративному методі	Побудова навчальних програм базується на феноменологічному підході, вмінню спостерігати за природним явищем і аналізувати його
5.	Класно-урочна, академічна система як процес передачі інформації від учителя до учня, без можливості переживання матеріалу	В дітях пробуджується живий пізнавальний інтерес до світу, який потім переводиться на стадію емоційно-вольового опрацювання
6.	Протягом дня перед дітьми миготить калейдоскоп найрізноманітніших предметів без можливості глибокого занурення в тему. Це сприяє розвитку кліпової, поверхневої свідомості	Викладання «епохами» – кожний з основних навчальних предметів викладається як «головний урок» (2 години) протягом 3-4 тижнів. Це дозволяє учням глибоко пережити навчальний матеріал
7.	Випадкова послідовність навчальних предметів, виходячи із зручності розкладу (до уваги береться виключно завантаженість вчителів і навчальних кабінетів)	Розуміння особливостей добових та тижневих ритмів, що має своє відображення в розкладі занять. Ритмічність побудови навчального процесу виявляється у чергуванні динамічного навантаження та спокою, між концентрацією уваги дітей у навчальній діяльності і вільній творчості
8.	Наочність та ілюстрації	Образність. Через образи педагог діє на всю людину [3, с. 58]
9.	Абстрактність	Принцип пов'язаності з життям. Навчання має практичне спрямування
10.	Готові стандартні підручники, в тому числі, й електронні	Підручники створюють самі учні. За допомогою спеціальних методик організовується робота дітей з навчальними зошитами, які одночасно є навчальними підручниками, посібниками
11.	Оцінювання учня, контроль з боку вчителя (і батьків), таблиць з оцінками наприкінці навчального року. Практика порівняння з іншими однокласниками	Споглядання дитини, спостереження за нею. Наприкінці року кожен учень отримує розгорнуту характеристику: досягнуті ним успіхи, прогрес у розвитку, слабкі сторони і прогноз подальшого розвитку. Іноді наприкінці навчального року вчитель пише казку або історію, в якій учень є головним персонажем
12.	Жорсткі заходи дисциплінарного впливу: моралізаторство перед усім класом, виклик учня (і батьків) до директора, незадовільна оцінка з поведінки тощо	Постановка з дітьми вистави, де приховано вирішуються душевні проблеми дітей; колегіальне обговорення, завдяки якому відбувається дистанційне коригування поведінкових установок учня
13.	Адміністративно-командне управління закладом освіти	Колегіальне управління освітнім закладом

лише адаптуватися до зовнішніх умов та йти на безкінечні компроміси із своєю совістю. Ніякі знання, вміння, навички не замінять людині можливості її самоідентифікації, яка є єдиною, такою, що дає людині можливість бути не споживачем і пристосуванцем, а Творцем і господарем своєї долі.

6. Унікальність вальдорфської педагогіки по відношенню до інших педагогічних систем

У чому ж секрет неминущої цінності вальдорфської педагогіки? Що ставить її в надзвичайну позицію до будь-якої іншої педагогічної системи? Вальдорфську педагогіку вирізняє:

- глибина підходів і наукової обґрунтованості, що забезпечує їй **антропософія**;

- унікальна **вікова психологія**, яка із значною точністю визначає, в якому віці які задатки і здібності необхідно розвинути у дитини так, щоб не цементувати їх зовнішніми сумнівними знаннями, а дати можливість прорости глибинній мудрості, що пробуджує генетичну пам'ять вічної індивідуальності людини;

- **вікова психофізіологія**, що дозволяє правильними навчально-виховними засобами закласти основу подальшого здорового життя людини. Точні рекомендації вальдорфської педагогіки щодо організації життя, побуту, гри і розвитку дитини гарантують не лише збереження її життєвого потенціалу здоров'я, але й дають можливість закономірно прорости тим природним силам організму, які в протилежному випадку вироджуються в дурні схильності, ранню сексуальну зацікавленість і закладають хвороби нервової та серцево-судинної систем, що проявляються після 40 років.

Безумовною цінністю вальдорфської педагогіки є **педагогі** –беззаперечні авторитети дітьми будь-яких «трудних» дітей, які не вписуються в традиційну педагогіку. Сучасні діти (в переважній більшості діти нового покоління) категорично відторгнуть вчителя, який не переживає власне живе мислення і не є яскравою індивідуальністю. Відчуваючи свою місію в педагогіці, вчителі такого рівня можуть бути успішними в будь-якій галузі, вони здатні самостійно вирішувати організаційні та адміністративні

питання, а головне, вони мають доступ до того джерела педагогічного натхнення, з якого брали імпульси засновники та вчителі першої вальдорфської школи. Вчительське самоуправління, самовиховання і саморозвиток – це головні стовпи діяльності вальдорфського педагога.

7. Вальдорфська педагогіка в Україні

В Україні вже є досвід роботи вальдорфських шкіл і садочків. Але сьогодні з'являються нові можливості творчого підйому, професійного зростання й саморозвитку кожного вчителя і вихователя, оскільки вальдорфська педагогіка отримує новий імпульс розвитку на державному рівні. В Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова (м. Київ) відкрито навчально-дослідницький центр «Вальдорфська педагогіка» (2014 р.), впроваджено спеціалізацію «Вальдорфська педагогіка» (в межах спеціальностей «Початкова освіта» та «Дошкільна освіта») (з 2015 р.). Вже здійснюється навчання перших студентів за названою спеціалізацією.

Навчально-дослідницький центр «Вальдорфська педагогіка» об'єднав ентузіастів вальдорфського руху – українських професорів, вчителів, студентів та представників міжнародної спільноти з понад 25-річним досвідом вивчення антропософії та практичної роботи в вальдорфській освіті. Місією Центру є дослідження шляху розвитку вальдорфської педагогіки протягом 100 років своєї історії та розкриття її нових завдань у відповідності до викликів третього тисячоліття.

8. Висновки

Перше. Народившись 100 років тому, вальдорфська педагогіка залишається актуальною і сьогодні. Її актуальність все зростає, оскільки вона створювалася як педагогічна система майбутнього і, як показує практика, є єдиною освітньою системою, спроможною зрозуміти феномен дітей нового покоління і ефективно вирішувати завдання, що постають у зв'язку з ним.

Друге. Враховуючи все сказане вище, існуюча система освіти потребує одухотворення ідеями і методами, що є в вальдорфській педагогіці.

Третє. Лідерство у світовому співтоваристві матимуть країни, що володіють найбільш ефективною системою освіти, а такою, безумовно, буде система освіти на основі вальдорфської педагогіки. Тому чим раніше це буде усвідомлено і засновано на рівні державної стратегії, тим швидше наша країна зможе вирватися зі штучного видавлювання її в країні третього світу.

Четверте. Оскільки у зв'язку з глобалізацією створюється міжнародний ринок освітніх послуг, країна, що володіє визнаною найкращою освітньою технологією, зможе домінувати на цьому ринку і на свій розсуд транслювати свої технології в інші країни.

П'яте. Найближчим часом різко зросте потреба в підготовці вальдорфських вчителів і вихователів. Оскільки наявні в багатьох країнах вальдорфські семінари мають тенденцію відмови від своєї антропософської бази і згорання свого змісту до методик і рекомендацій, постає нагальна потреба при створенні національної системи підготовки не тільки повернутися до коренів вальдорфської педагогіки, а й врахувати той розвиток, який пройшли за минуле століття людська цивілізація і антропософія. Все це дозволить нам створити найкращу систему підготовки педагогічних кадрів і відповідно, найкращу систему освіти.

Список використаних джерел

1. Гольцберг К. Нам потрібні різні школи / «Дзеркало тижня» від 03.09.2016 / Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/family/nam-potribni-rizni-shkoli_-html
2. Тыгуу, Армен. Дети индиго: новое поколение? / Армен Тыгуу, Керту Соанс; пер. с эст. Керсти Аристовой. – Санкт-Петербург: Деметра, 2009. – 208 с.
3. Штейнер, Рудольф. Общее учение о человеке как основа педагогики: учебный курс лекций для преподавателей Свободной вальдорфской школы, прочитанный 21.VIII – 5.IX.1919 г. в Штутгарте / Рудольф Штейнер; пер. с нем. Д.М. Виноградова. – [4-е отредактир. изд.]. – Санкт-Петербург: Деметра, 2013. – 240 с.
4. Штокмайер К./ Штайнер Р. Материалы к учебным программам вальдорфских школ. – Москва, «Парсифаль», 1995. – С. 13
5. Matt Richtel. A Silicon Valley School That Doesn't Compute | Oct. 22, 2011 | Режим доступу: http://www.nytimes.com/2011/10/23/technology/at-waldorf-school-in-silicon-valley-technology-can-wait.html?_r=0
6. PISA 2012 Results in Focus. What 15-year-olds know and what they can do with what they know. Режим доступу: <https://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-overview.pdf>
7. The International List of Famous Waldorf Alumni / Режим доступу: <http://thewaldorfs.waldorf.net>
8. Waldorf World List, 2016 / Режим доступу: <https://www.freunde-waldorf.de/en/waldorf-worldwide/waldorf-education/waldorf-world-list.html>

References

1. Hol'tsberh K. Nam potribni rizni shkoly / «Dzeralo tyzhnya» vid 03.09.2016 / Rezhym dostupu: http://gazeta.dt.ua/family/nam-potribni-rizni-shkoli_-html
2. Тыгуу, Армен. Dety undydy: novoe pokolenye? / Армен Тыгуу, Керту Соанс; пер. с эст. Керсты Аристовой. – Sankt-Peterburh: Demetra, 2009. – 208 s.
3. Shteyner, Rudol'f. Obschnee uchenye o cheloveke kak osnova pedahohyky: uchebnyy kurs lektsyy dlya prepodavateley Svobodnoy val'dorfskoy shkoly, prochytannyy 21.VIII – 5.IX.1919 h. v Shthuharte / Rudol'f Shteyner; per. s nem. D.M. Vynohradova. – [4-e otredaktyr. yzd.]. – Sankt-Peterburh: Demetra, 2013. – 240 s.
4. Shtokmayer K./ Shtayner R. Materyaly k uchebnym prohrmam val'dorfskykh shkool. – Moskva, «Parsyfal'», 1995. – S. 13
5. Matt Richtel. A Silicon Valley School That Doesn't Compute | Oct. 22, 2011 | Rezhym dostupu: http://www.nytimes.com/2011/10/23/technology/at-waldorf-school-in-silicon-valley-technology-can-wait.html?_r=0
6. PISA 2012 Results in Focus. What 15-year-olds know and what they can do with what they know. Rezhym dostupu: <https://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-overview.pdf>
7. The International List of Famous Waldorf Alumni / Rezhym dostupu: <http://thewaldorfs.waldorf.net>
8. Waldorf World List, 2016 / Rezhym dostupu: <https://www.freunde-waldorf.de/en/waldorf-worldwide/waldorf-education/waldorf-world-list.html>

Khalamendyk V. B., professor, National Pedagogical Dragomanov University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), vkhramey@ukr.net

Waldorf education: social and philosophical aspects

Worsening of the crisis in education and educational services, the emergence of a growing number of children of a new generation that do not fit into any standards and methods of either public, or private schools, allow to predict that Waldorf education would be the only alternative education for a growing number of families. This will be perceived by the society and the educational community. The present article is devoted to the review of the unique of Waldorf education.

Keywords: Waldorf education, anthroposophy, traditional education system.

Халамендык В. Б., доктор философских наук, профессор, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), vkhramey@ukr.net

Вальдорфская педагогика: социально-философские аспекты

В условиях современного кризиса в сфере образования и образовательных услуг, в связи с увеличением количества детей нового поколения, которые не вписываются ни в какие стандарты и методы ни государственных, ни частных школ, берется прогнозировать, что именно вальдорфская педагогика будет единственным альтернативным образованием. Это будет осознано и обществом, и педагогическим сообществом. Публикация посвящена рассмотрению уникальности вальдорфской педагогики.

Ключевые слова: вальдорфская педагогика, антропософия, традиционная система образования.